

Szigeti Jenő

LUTHER MÁRTON ÁHITATOS KÖNYVE ELÉ

Martin Luther – megkerülhetetlen. Lehet gyűlölni és szeretni, lehet lekicsinyelni és felmagasztalni. Vitatkozni is lehet vele, de egyet nem lehet vele tenni: elfelejteni, semmibe venni. Ő az egyetemes egyháztörténelemben „a” reformátor, aki önmaga ellenére is hű maradt az általa felismert drága kincshez: Isten Igéjéhez. Közel ötszáz éve vitatkoznak a tudósok Luther személyiségének titkáról. Goethe a reformáció 300. évfordulóján a „felvilágosodott” ember fölényével így ír róla: „Az egyetlen dolog, ami a reformációból érdekel minket, Luther jelleme, egyben a tömeg számára is kizárólag ő volt imponáló. A többi nem egyéb sületlenségnél, mely még mostanáig is megüli a gyomrunkat.”¹A nagy költő-fejedelem messze áll a Biblia tanaitól, mégsem tud szabadulni Luther gondolatainak, hitének erejétől. Friedrich Schlegel (1772-1829) a szubjektív idealizmus jeles esztétája, aki katolikusnak áttért ugyan, mégis így ír Lutherről: „Két világ küzd egymással az Istentől és a természettől is bőséggel megáldott férfiú lelkében, s mindegyik magához akarja ragadni őt. Írásaiban olyan ez, mintha a fény és a sötétség, az állhatatos, szilárd hit és a megzabolázhatatlanul vad szenvedély, Isten és ő maga harcolnának egymással.”²

Pedig a reformáció nem Luther Márton „találmánya”, hanem a XVI. század elején már több mint egy évszázados múlttal rendelkező sürgető követelmény volt. Ezt rengeteg részlettanulmány és egyháztörténeti monográfia is bizonyítja.³ Az egyházi közállapotokat és a korabeli emberek gondolkodását jól tükrözi egy levél, ami éppen 60 esztendővel a wittenbergi zászlóbontás előtt íródott egy frissen felszentelt bíboroshoz. „Csupán az aggaszt, hogy éppen e mostani korban jöttél, amikor az apostoli szék összedőlni látszik...(A pápa) úgy tűnik, megveti és kiszipolyozza nemzetünket...Az egyházi hivatalokat már nem azok kapják, akik megszolgáltak, hanem azok, akik a legtöbbet kínálnak érte. S hogy pénzhez jussanak, napra nap új búcsúcédulákkal állnak elő. A római szék ezer meg ezer módot gondol ki, hogy – mintha legalább is barbárok volnánk – pénzt csikarjon ki tőlünk...Hanem most már a legjobbak is felriadtak álmodozásaikból, és azon kezdték törni a fejüket, miképpen orvosolhatnák e rajtunk esett méltatlanságot. Úgy határoztak, hogy lerázzák az igát és visszaszerzik a régi szabadságot. A római kúria keservesen megfizet majd, ha a fejedelmek megcselekszik, amit kigondoltak...”⁴A levél, amiből ezt a néhány mondatot idéztük, egy szerencsekívánatot, amit a mainzi udvarból írt egy klerikus hivatalnok nem másnak, mint Enea Silvio Piccolomininek (1405-1464)⁵, a későbbi II. Pál pápának, egy évvel a pápává választása előtt.

¹ Goethes Werke (Weimar 1887.- IV. 28; 227, 23-28. – H. Bornkamm: Luther im Spiegel der deutschen Geistesgeschichte, 1955. 134..

² Fr. Schlegel: Geschichte der alten und neuen Literatur, Wien 1812. Sämtl. Werke, 2, 178. sk.

³ Csak néhány példa az ismertebb magyar irodalomból: Ijjas Antal: A reneszánsz és a hitszakadás kora. Bp.1939. Pázmány Péter Irodalmi Társaság. (A Keresztény Egyház Történe V.) – Adriányi Gábor: Az egyháztörténet kézikönyve. München, 1975. Aurora könyvek. – 173-kk. – Szántó Konrád: A katolikus egyház története. Bp. 1985. II. köt. 19-29. stb.

⁴ Enea Silvio Piccolomini: De ritu, situ, moribus et conditione Germaniae (Szokások, helyzetek, erkölcsök Németországban) 1457-1458. -

⁵ Életéről magyarul: Pór Antal: Andreas Sylvius, II. Pius pápa. Bp. 1880. – Gergely Jenő: A pápaság története: Bp. 1982. 181-183. – Írásai: Aeneas Silvius Piccolomini:Pápa vagy zsinat? (válogatott levelek). Bp. 1980. Helikon.

Ez az önkritikus hang nem volt egyedi jelenség a XV-XVI. század fordulóján. Csak a mindössze 21 hónapig uralkodó (1522. január 9. – 1523. szeptember 14.) VI. Hadrián pápa az 1523. január 3-án, a nürnbergi birodalmi gyűlésen – legátusa Francesco Chierigatti révén – őszinte önkritikát gyakorolt elődei nevében is, amikor kijelentette: „szintén elismerjük, hogy Isten az emberek és különösen a papok és a főpapok bűnei miatt engedi meg, hogy mindez bekövetkezzék az egyházban. Jól tudjuk, hogy a Szentszéknél is évek óta sajnálatos dolog történt meg: visszaélések a lelki dolgokban, az isteni parancsolat áthágása, úgyszólván minden megromlott. Ezért hát ne csodálkozzunk, ha a kór áterjedt a fejtől a tagokra, a pápáktól a főpapokra. Mi mindnyájan, főpapok és egyházi személyek, letértünk a helyes útról és nagy idő óta nem akad köztünk egy sem, aki a jót cselekedné... Minden igyekezetünkkel azon leszünk, hogy a római udvart, melyből talán a baj szerteárad, megreformáljuk. Így legalább onnan indul ki a gyógyulás, ahol a baj elkezdődött. Annál is inkább kötelezve érezzük magunkat erre, mert az egész világ óhajtja az ilyen irányú reformokat.”⁶

Luther Márton nem akart élete során új egyházat alapítani, szerinte az egyház egy és oszthatatlan, hiszen Jézus Krisztus teste. A causa reformationis ügye a 15. században nem az egyház széttördelésére irányult, inkább a széttördelt egyház felelevenítésére, megépítésére. Általános óhaj volt a fő és a tagok megújítása. A búcsúról írott 95 tétel magyarázatában, amely Luther első nagy, nyomtatásban is megjelent műve, a befejező részben ezt írja: „Az egyháznak szüksége van a reformációra. Ez azonban nem lehet egyetlen ember dolga, sem a pápáé, sem a bíborosoké, - ezt az utolsó zsinat már bebizonyította -, hanem az egész földkerekségé, sőt egyedül Istené. S ennek a reformációnak az idejét egyedül az ismeri, aki az időt teremtette”.⁷

Luther és reformátor társai szerint a reformáció nem egy egyedi esemény, hanem egy állandó folyamat. Ecclesia semper reformanda – hangzott a jelszó. Az egyházat szüntelenül meg kell újítani. Ez az egyháztörténelem során szüntelenül jelenlévő igény volt, ezért a reformátorok szellemében nem tekinthetjük ezt az egyháztörténetileg jelentős fordulatot „a” reformációnak, hanem egy olyan fordulatnak, amikor az egyház rádöbbsen arra, hogy egészséges életfolyamatainak fenntartása érdekében szüntelenül reformálódnia kell. Erre az egyháznak meg van Isten Lelke által a képessége és ez a Krisztustól kapott feladata is. A reformáció tulajdonképpen nem más, mint az alapok felől végiggondolni a keresztény ember mai kérdéseire Isten élő és ható Igéje által adott mai válaszokat. Egyrészt vissza kell térni a forrásokhoz, másrészt a mai élet mércéjévé kell tenni Jézus Krisztus Igéjét. A reformáció nem újítás, hanem megújítás. Valami régen jónak - ami deformálódott - a visszaállítása, reformációja, de olyan formán, hogy az ősi Ige a mai kérdéseinkre mai választ tudjon adni. Ebben a kötetben ennek a nagy lelki folyamatnak a dokumentumait, ma is érvényes megállapításait találhatja az olvasó. Hogyan találhat kegyelmes Istenre a gyarlóságaival, bűneivel küzdő ember? Felel-e Isten a mai élet gondjaival küzdő ember kérdéseire? Ez az egyháztörténet meg-megújuló reformációinak kulcskérdése.

⁶ J. Posner: Der dt. Papst Adrian VI. Recklinghausen, 1962. – Pastor, Ludwig : Geschichte der Papste. Freiburg i. Br. 1907. IV/2. 91.-kk. Nagyobb részlet magyarul: Szántó Konrád: A katolikus egyház története. III. Az egyháztörténet forrásai. Szöveggyűjtemény. Bp. 1987. Ecclesia. 582-583.

⁷ Resolutiones zu den Abolasthesen, 1518 augusztusa. W. A. I. 627. 27-31. = BoA 1. 145, 36-146, 4. (Masznyik Endre (szerk): D Luther Márton művei. 1-12 kötet. Bp. 1904-1910. I. 223. – v.ö: Gerhard Eberling: Luther. Bevezetés a reformátor gondolkodásába. Bp. 1997. 44-55.

Ezt a szüntelenül újrainduló folyamatot vallás-fenomenológiailag modellezni lehet. Erre már több ízben kísérletet tettem.⁸ Most csupán néhány, meggondolásra való megjegyzést szeretnék a könyv olvasóival megosztani. A reformáció mindig az alapok újragondolásából születik. A kereszténység úgy született meg a zsidóságból, hogy a Messiásra utaló prófétai ígét az apostolok, Krisztus megváltói művének a fényében újragondolták. A XVI. századi reformáció – Erasmus tanácsát követve (ad fontes = a forráshoz) visszanyúlik az Íráshoz, és annak a mérlegére teszi a kereszténységet. „Az egyház a gyermeke az Igének, nem pedig annak anyja. Az egyház születik az igéből. Ahol tehát az Ige veszendőbe megy, ott nincsen többé egyház”.⁹ Ez egyben válasz is volt a kor kihívásaira. Az őskereszténység esetében azt kellett eldönteni a tanítványoknak, hogy a globalizálódó római világban készek-e az evangéliumot világtávlatokban hirdetni. A reformáció idején pedig azt, hogy a humanizmus pogány kihívásaira felelve, hűségesek maradnak-e a bibliai alapokhoz vagy sem. Ez az alapkérdés volt az elsődleges. Ennek nyomán, ebből tovább építve alakul ki egy, ennek a reformációs felismerésnek megfelelő tanítási, dogmatikai rendszer, egy ennek megfelelő spiritualitás és végül egy, a reformációs felismerést követni képes organizációs rend.

Ami él, az változik, megújul, előregszik, születik, meghal. Ha hisszük, hogy az egyház Krisztus teste, akkor élő organizmusként (nem pedig, halott organizációként!) kell vizsgálnunk. Ha a reformációt nem egyszeri történeti eseményként akarjuk megérteni, akkor az élet alapvető jelenségei felől kell megértenünk működési mechanizmusát. Ezt így foglалhatjuk össze: a kor kihívására válaszolni kell. Az egyház soha nem él gettóban. Csak akkor hiteles a bizonyosságtevése, ha a mai ember mai kérdéseire keresi Isten örökkévaló evangéliumának mai válaszát. Ez a válasz háromirányú. Egyrészt meg kell értenünk az Ige fényében mai helyzetünket, a történések okát és meg kell tanulnunk azt, hogy hol akar Isten változást, megoldást a mi életünkben. Ez a kor kihívására adott intellektuális válasz. De a kor kihívása új lelkiséget, vagy ahogy Luther mondja, megtérést követel. Ezt az új lelkiség Luther igaz titka. Csak az intellektuális és a spirituális válasz megtalálása után érik meg arra az idő, hogy az egyház, szervezetében is megújuljon. Ha a reformáció titkát meg akarjuk érteni, akkor erre a három lépcsőre kell figyelnünk.

A reformáció intellektuális válasza a kor kihívására Luther döntése: a teológia előbbre való a filozófiánál. Már 1515-16-ban, a Római levél magyarázata közben arra hívta fel a figyelmet, hogy a skolasztikus filozófiával vigyázni kell. „Azt hiszem adósa vagyok ezzel az Úrnak, és neki engedelmeskedem, amikor a filozófia ellen beszélek, és a Szentírást veszem védelmembe. Mert olyasvalaki, akit nem saját tapasztalatai ébresztettek rá erre, nem merné megtenni, vagy ha igen, nem volna hitele. Én azonban sok éve tépelődöm ezen, és nagy tapasztalat és számos beszélgetés után jutottam arra, hogy hiábavaló és ártalmas dolog filozófiát tanulni...Ahogyan az ember a rossz tulajdonságokat megtanulja ártalmatlanná tenni, a tévedéseket, pedig belátja, hogy túlléphessen rajtuk, és megszabadulhasson tőlük, úgy kell ezeket is elvetniük, vagy legfeljebb csak azért megtanulnunk, hogy tudjunk azoknak a nyelvén beszélni, akikkel szót kell értenünk. Mert másféle stúdiumok ideje jött most el, és Jézus Krisztusra, a Megfeszítettre kell figyelnünk”.¹⁰ Erre az alapvető döntésre épül fel a jellegzetes lutheri ige-teológia, melynek középpontja a hit általi megigazulás. Ez az az alapvető hitbéli felismerés, amire a protestáns rendszeres teológia felépül.

⁸ .A közös keresztény tradíció szektás elszíneződései. In. Szigeti Jenő: És emlékezzél meg az útról. Bp. 1981. – A szektákról - másképpen. in. Fekete Péter: Az egyház és a szekta. Bp. 1993. 167-176.

⁹ Luther W. A. 42. 334. – vö. Nagy Gyula: Az egyház mai tanítása. I. Bp. 2000. 77.

¹⁰ W. A. 56. 371. 17-27. (1515/16) – Luther és a filozófia viszonyáról: Gerhard Ebeling: i.m. 56-68.

A reformáció új spiritualitást is hozott, ami ennek a hitbéli felismerésnek a gyakorlata. A hit és a cselekedetek viszonyát másként látta a reformáció, mint a középkor. Luther szerint először az embernek kell megigazulnia, hogy azután igaz módon cselekedhessen, vagy ahogyan Luther ismételteti fáradhatatlanul: a fán terem a gyümölcs és nem a gyümölcsön a fa, mint ahogyan a skolasztikusok sokszor elgondolták. A lutheri új spiritualitás alapja: „A hit abban tér el a szeretettől, hogy a hit a személyre, a szeretet, pedig a cselekedetre vonatkozik. A hit eltapossa a bűnt, kedvessé teszi és megigazítja az embert. Miután pedig az ember kedves és igaz lett, a Szentlélek megajándékozza őt szeretettel, hogy szívesen cselekedje a jót”.¹¹ Ezt röviden, tömören így fogalmazta meg: „A hit tehát a cselekvő, s a szeretet a cselekedet”.¹²

A reformáció új intellektuális felismerései és az új spiritualitás új organizációs rendet alakított ki, a lutheri reformáció dinamikus egyházfogalmát. Az egyház ott van, ahol az Ige megszólal. Ezt az Ágostai hitvallás apológiája (1530) így foglalja össze: „Az egyház azonban nem pusztán külső dolgokban és szertartásokban megnyilvánuló közösség, mint egyéb emberi közösségek, hanem elsősorban a hitnek és a Szentléleknek szívbeli közössége: ennek azonban vannak külső ismertető jegyei is, nevezetesen az evangéliumnak tiszta tanítása és a szentségeknek Krisztus evangéliumával megegyező kiszolgáltatása”.¹³ Erre a dinamikus egyházfogalomra épül a reformáció egyházainak a középkori centrális szervezettől gyökeresen eltérő másféle organizációja.

A reformáció nem egy múltbeli esemény, hanem az egyház életének és szolgálatának állandó folyamata. Változó korunk az egyháztól új kérdésekre várja az evangélium időszerű válaszát. Aki csak a tegnapi választ tudja állandóan ismételtetni, azon túllép az élet. Gerhard Eberling szerint : „A reformáció mozgalmának eseményei voltaképpen az evangéliumi szabadság félreértelmezése és a vele való visszaélés elleni küzdelmek sorozatának is felfogható”.¹⁴ Nem a régi ismételtetése miatt fordulunk Lutherhez, hanem azért, mert ő felfedezte az útra találás örömét. Kereszténységünk hitele azon fordul meg, hogy rátalálunk-e arra az útra, ami a mai ember mai kérdéseire a mai válaszokat képes feltárni. Ez a hit szabad gyakorlásának útja: „Amint...senki szívébe nem önthetek hitet, úgy nem is kényszeríthetek és készíthetek senkit semmire; mert egyedül Isten végzi el ezeket, mivel ő már korábban beköltözött a szívbe. Ezért szabadságot kell adnunk az igének, és nem szabad semmit hozzátennünk. A szó joga a miénk, valóra váltása azonban nem. Az ígét mi hirdetjük, de egyedül Isten viszi véghez tetszése szerint.”¹⁵

Luther titka abban van, hogy a hitnek olyan félreértései ellen harcolt szenvedélyesen, amitől ő is szenvedett. Ő Saulusból lett Paulus és ezt a harcot önmagában egész életén át harcolta. Az ő damaszkuszi élménye a szabad ég alatt átélt vihar volt, ami csaknem életébe került. De a villámlásban is Isten szolgálatra hívó akaratát ismerte fel. Később, amikor az Írás gondos tanulmányozása után ráébredt az igazságra, akkor sem feledkezett meg az Isten küldte villámlásról. Nem kívülről, elméleti alapon kritizált, hanem maga is harcolta a harcot. Nem forradalmat szított, hanem hűséget prédikált és követett egész életén át. Hűséget az Igéhez, a felismert igazsághoz és a megismert Krisztus Jézushoz. Ez a belső harc adja írásainak tüztét. A vallás lényege nála a belső átélés, a megélt tapasztalat volt, nem a skolasztikusok

¹¹ W.A. 17,2: 97, 7-11 (1525)

¹² W.A. 17,2, 98.5. (1525). Részletesebb kifejtése. Gerhard Ebeling: i.m. 121-133.

¹³ Konkordia könyv. Az evangélikus egyház hitvallási iratai. I. Bp. 1957. 163.

¹⁴ Gerhard Ebeling: Luther. Bevezetés a reformátor gondolkodásába. Bp. 1997. 163.

¹⁵ WA. 10,3; 15, 5-12 (1522)

dogmatikai spekulációja. Ez a belső tűz, ami írásainak minden sorából árad, túlemelte minden hierarchikus korláton. Ő mégsem kerítéseként döntögetett, csak az áruba bocsátott bűnbocsánat volt elviselhetetlen a számára.

E. G. White ezt írja. „A buzgó, lánglelkű, mélyen vallásos Lutherre, aki az istenfélelmen kívül nem ismert más félelmet, és aki a vallásos hit alapjaként csak a Szentírást ismerte el, korának nagy szüksége volt. Általa Isten csodálatos munkát végzett, hogy az egyházat megreformálja, és a világot felvilágosítsa”.¹⁶ A reformáció mindig korszerű, a világnak mindig szüksége van rá. Tévhitektől szabadít meg, és új világosságra vezet. Szellemi, lelki és szervezeti megújulást hoz, melyre nemcsak az élni és szolgálni akaró egyháznak, hanem a világnak is szüksége van. Ady Endre versére utalva, aki az Értől indul az Óceán felé, az csak akkor fog célba érni, ha az út során soha nem feledi, hogy honnan indult és hová tart. A reformáció minden időben visszavezet a forráshoz, és újra feltárja a célt, ami felé haladnunk kell. Ezért nemcsak az egyháznak, hanem a világnak is szüksége van ma erre a lelki megújulásra.

Luther igazságot kereső belső tüzeinek ma is égnie kell az élő egyházban és a megoldásra, békességre vágyakozó társadalmunkban. A reformáció a lelki álomból való felébredés utáni újjászerveződést, az elhagyott rossz helyén a hajdani jó, de most mégis új út megtalálását jelenti. A kérdés ezeknek ismeretében az, hogy a II. Vatikáni zsinat, vagy néhány más nagy erőfeszítéssel véghezvitt vallásos hőstett, karizmatikusnak kikiáltott esemény tekinthető e reformációnak? A társadalomban járványszerűen szaporodó „reform” gondolatok, amelyek valamiféle Isten nélküli mennyországot akarnak varázsolni földünkre, vajon igazat mondanak, vajon igazán reformációk? Aki elfelejti, hogy hol van az Ér, az sohasem talál oda az Óceánhoz. A reformáció mindig úgy kezdődik, hogy megtaláljuk az alapokat. Minden reformációnak kikiáltott törekvésnél meg kell vizsgálnunk, hogy úgy akar-e választ adni a mai ember mai kérdéseire, hogy visszamegy a forráshoz, a kinyilatkoztatás alapjaihoz és így próbál intellektuális, spirituális és organizációs választ adni a kereszténység, a világ alapvető kihívásaira, vagy csupán – restaurálni, vagy valami nem tetsző dolgot rombolni akar? A régi elrontott megőrzését, vagy a megálmodott légvárak „megvalósítását” fontosabbnak tartja, mint a régi Ige mai, friss megértését. Mai reformációink és „deformációink” megítélése nem az én feladatom, de nem árt visszamennünk Lutherhez, hiszen ő erről az útról nemcsak prédikált, hanem szívében is megharcolta. A teológia - hitem szerint -, az egyház életének és szolgálatának tudományos önvizsgálata, vagyis az élő egyház önkritikai funkciója. Minden egyházra egyformán vonatkozik az, hogy ha a kor kihívására új, pozitív válaszokra ébrednek tagjai, akkor jár a szüntelen reformáció útján.

A reformáció mindig kettős nyitottságot jelent. Nyitottnak kell lenni a kor kihívásaira, mivel kereszténységünk kulcskérdése, hogy a mai embernek, mai lelki kenyeret adunk-e vagy sem, a mai kérdésekre adunk-e választ, vagy megpróbáljuk Krisztus élő testét, múzeumi tárgyá tenni. Másrészt nyitottnak kell lenni, a keresztyénségünk alapja a Szentírás felé is, amelynek mércéje alatt derül ki az, hogy Krisztushoz tartozunk-e még, vagy sem. Az egyház csak akkor lesz társadalmilag hasznos, ha ezt az utat, a reformáció útját bátran végigjárja. A mai világban, élő hitű keresztényekre van szükség, nem pedig tradíciót védő múzeumőrökre. Nem a múlt ment meg bennünket, és nem a megálmodott jövő. Azoké lesz a világ, akik az alapokra készek újra és bátran építeni. Ehhez nem a múltat kell megtagadni, végképp eltörölni, hiszen az nem mögöttünk, hanem a talpunk alatt van. Az alapot kell megérteni újra, hogy ez legyen és maradjon minden nap a mindennapi lelki kenyerünk. A mai ember

¹⁶ E. G. White: A nagy küzdelem. Ford: Bánfiné Roóz Magda. Bp.1985. 111.

lázás sietséggel és eget ostromló szorgalommal akarja megváltoztatni a világot, hogy abban minden az énünk képére és hasonlatosságára teremtett legyen. Luther nem azért jött, hogy világot változtasson. Ő változott meg és ettől lett más utána a világ.

Ez a könyv Luther lelki tükre. Több mint száz kötetnyi ránc maradt írásában mindig önmagával birkózik. A reformáció nagy felismerése megoldás volt a számára, amit élete végéig drága kincsnek tartott. Megdöbbenő erejű az a vallomása, amit élete végén 1545-ben a megtéréséről így írt le: „Váratlanul égető vágyat éreztem arra, hogy Pálnak a Rómaiakhoz írt levelét megértsem. Ezidáig sem a szívem hidegsége akadályozott meg ebben, hanem egyetlen szó, amely az első fejezetben áll: 'Mert az Istennek igazsága jelentetik ki abban' (Róm 1, 17). Gyűlöltem 'Isten igazságát', mivel – mint a tanárok szájából oly gyakran hallottam – a filozófia útján értelmeztem, mint úgynevezett formális vagy aktív igazságot, amely által Isten törvénykezik és megbünteti a bűnös és álnok embereket. Én azonban bármilyen makulátlan életet éltem szerzetesként, Isten előtt rossz lelkiismeretű bűnösnek éreztem magamat, és nem nyugodhattam bele abba, hogy mivel mindent jóvátettem, megbékítettem Istent; és nem szerettem, sőt egyenesen gyűlöltem az igazságos, a bűnösöket büntető Istent, és csendben ugyan és káromlás nélkül, de folyvást szörnyen háborogtam Isten ellen, akinek nem elég, hogy a nyomorult, az ősbűn által örökre elveszett bűnösöket a Tízparancsolat törvényével földre sújtja, hanem ezt az evangéliumban még új fájdalokkal is tetézi, ugyanitt még igazságával és haragjával is fenyeget bennünket. Így lázadoztam háborgó és összezavart lélekkel; mégis állhatatosan kopogtattam Pál levelének ezen a kapuján, és izzó-forró szomjúsággal áhítoztam arra, hogy megérthessem, mit akar mondani Pál. Amíg egyszer, hála Isten kegyelmének, éjt nappallá téve, szakadatlan fejtörés után végre felfigyeltem e szavak összefüggésére: 'Isten igazsága jelentetik ki abban...miképpen meg van írva: Az igaz ember pedig a hitből él'. Ettől fogva Isten igazságát úgy értettem, mint amivel Isten megajándékoz, hogy táplálja vele az igaz embert, vagyis nem más, mint a hit: a sorokból pedig azt olvastam ki, hogy az evangélium megnyilvánítja Isten igazságát, azaz azt a passzív igazságot, amely által Isten irgalmasságában megigazít bennünket a hit által, hiszen meg van írva, hogy 'Az igaz ember a hitből él'. Akkor az az érzésem támadt, mintha újjászülettem volna, és tárt kapukon át a Paradicsomba lépnék. Az egész Írás nyomban más arcot mutatott. Gondolatban végigfutottam az Írást és összeállítottam a hasonló szavak jegyzékét: pl. Isten cselekedete, azaz amit bennünk véghezvisz, Isten ereje, amellyel megerősít, Isten bölcsessége, amellyel bölccsé tesz bennünket. Isten hatalma, Isten üdvössége, Isten dicsősége. S amennyire gyűlöltem korábban 'Isten igazságát', úgy dicsőítettem most, a legékebb szót megillető szeretettel. Így lett nekem a páli szöveghely a Paradicsom kapuja”.¹⁷

A reformáció lényege tehát – Igére-találás. Több mint érzés és több mint gondolat. Találkozás azzal az Istennel, Jézus Krisztus által, aki a megoldás. Munkálja ez a könyv ezt a nagy találkozást.

¹⁷ WA 54, 185, 14-186, 16 (1545)